

As the result of the scientific research the stages of the students' subjectivity formation and the processes of functioning have been determined and characterized. They are directed on the students' selves-formation of their own practical willingness on performing the definite pedagogical functions, which require availability of the students' subjectivity.

The perspective scientific researches require working out a special pedagogical model of the students' subjectivity formation of pedagogical specialties in their special preparation.

Key words: *the students' subjectivity, a subjective and professional cycle, the stages of the students' subjectivity formation, special preparation, scientific and pedagogical support.*

УДК 378.011.3-051:75

О. В. Шпитальова

ДВНЗ «Переяслав – Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди»

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ НАВИЧОК ПЕДАГОГА-ХУДОЖНИКА ЗАСОБАМИ РИСУНКА

У статті йдеться про зміст та завдання навчальної дисципліни «Рисунок», розкривається значення рисунку як інструменту формування професійних навичок майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Рисунок розглядається як засіб, що об'єднує в собі єдиний художньо-творчий і навчально-пізнавальний процес, який дозволяє розвивати не тільки творчі здібності, але й формує професійні навички художника - педагога. Доводиться актуальність і необхідність удосконалення методики викладання рисунку у процесі фахової підготовки студентів. Впровадження інноваційних методів навчання рисунку сприятиме розвиткові професійних умінь, просторового мислення студентів, формуванню індивідуального авторського стилю та творчих графічних умінь.

Ключові слова: *рисунок, професійна майстерність, професійна підготовка, дисципліни мистецького профілю, професійна освіта, майбутній учитель, образотворче мистецтво, натура, пленер, засоби навчання.*

Постановка проблеми. Головним завданням підготовки майбутнього фахівця в художньо-педагогічній освіті є формування вмінь і навичок реалістичного зображення дійсності, глибокого відчуття та розуміння сутності мистецтва.

Відповідно до формування професійних навичок майбутніх учителів образотворчого мистецтва ведуться пошуки нових шляхів поліпшення методики викладання спеціальних мистецьких дисциплін, розробляються науково-методичні комплекси – робочі програми, де основою навчально-виховного процесу в підготовці художника-педагога є викладання фахової дисципліни «Рисунок».

Рисунок є основою образотворчого мистецтва. Без хорошого рисунка неможливе створення будь-якого художнього твору. Крім того рисунок виконує ще й комунікативні функції. Тому в системі спеціальної фахової підготовки вчителя мистецтва рисунку відводиться провідна роль.

Відповідно до Державного стандарту освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» зі спеціалізації «Образотворче мистецтво» та навчальних планів зазначеного напрямку, можна констатувати, що значна кількість годин із

художньо-естетичного циклу відводиться саме на дисципліну «Рисунок». Адже зміст дисципліни має невичерпний потенціал для професійної підготовки художника-педагога та спрямований на підвищення рівня художньо-естетичної культури, оволодіння образотворчою грамотою й основами художнього відображення дійсності, засвоєння теоретичних знань і практичних умінь роботи з різними художніми матеріалами.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема навчання рисунку є об'єктом пильної уваги педагогічної науки. Ця проблема глибоко досліджена С. Гавриляченко, Н. Лі, А. В'яземцевою, А. Кузьминською, Л. Медведєвим, Д. Свірідовим, Н. Чепурною. Окремі питання методики навчання рисунку розглядалася такими науковцями, як М. Бернштейн, Г. Биренбаум, В. Глезер, Р. Грегори, Є. Ігнат'єв, Ю. Короев, М. Федоров.

Варто зазначити, що дослідженню проблеми професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва завжди приділялася належна увага. Так, теоретичні й методичні аспекти цієї проблеми представлено у працях учених, педагогів, мистецтвознавців: Є. Ігнат'єва, Д. Кардовського, В. Козлова, Б. Ломова, Б. Неменського, Г. Орловського, М. Ростовцева, П. Чистякова, А. Соловйова, В. Фаворського, Ф. Юона. Викладацькою діяльністю, завдяки якій ґрунтується педагогічна освіта, займалися чимало відомих митців: В. Кричевський, О. Мурашко, М. Бернштейн, О. Дейнека, П. Павлінов, Н. Радлов, В. Серов, І. Рєпін. Метоці викладання образотворчого мистецтва присвячені дослідження М. Антоновича, М. Резніченка, О. Кайдановської, О. Шевнюк.

Аналіз науково-педагогічних досліджень, вивчення теорії та практики професійної освіти студентів педагогічних вузів доводить актуальність і необхідність удосконалення методики викладання рисунку, як засобу формування професійних навичок майбутніх учителів мистецьких дисциплін. Проведене дослідження дозволяє намітити подальшу необхідність наукового пошуку, пов'язаного з координацією та взаємодією навчальних програм із рисунку й методики його викладання, розробки оптимальних методів навчання та стимулювання пізнавальної діяльності студентів у вивченні спеціальних дисциплін, визначення шляхів подальшого вдосконалення й підвищення якісного рівня підготовки фахівців художнього профілю.

Мета статті – проаналізувати й розкрити зміст методології навчання малюнку у вищих навчальних закладах художньо-педагогічного напрямку.

Виклад основного матеріалу. Завдання навчального рисунку – озброїти майбутніх учителів необхідними знаннями з теоретичної грамоти образотворчого мистецтва; навчити студентів створювати життєво правдиве графічне зображення; активно розвивати спостережливість, уяву, фантазію, координацію руки й окоміру, набувати особливого бачення світу й витонченості сприйняття.

Мистецтво рисунка як давній культурний феномен з багатою історією, що залучає людину до високих духовних традицій, постійно розвивалось і потребувало закріплення навичок у передачі їх новому поколінню. Тому методи навчання малюванню безперервно розвивались і вдосконалювалися, змінюючи свій характер, зміст, принципи та організаційні форми.

Аналізуючи навчальні програми з рисунку багатьох ВНЗ мистецького напрямку ми дійшли висновку, що рисунок виступає основоположним компонентом у циклі професійно орієнтованих дисциплін.

Так, наприклад, у Запорізькому НТУ, кафедра «Дизайн» (напрямок підготовки 6.020207 «Дизайн» спеціалізація «Дизайн промислових виробів та об'єктів» та «Дизайн інтер'єру») та Харківському НАМГ, кафедра «Архітектурного і ландшафтного проектування» (напрямок 6.060102 (1201) «Архітектура», спеціальності «Містобудування») приділяється величезна увага дисципліні «Рисунок», незважаючи на той факт, що напрям підготовки спеціалістів різний. Основна мета, визначена програмами з рисунку, – це оволодіння майбутнім професіоналом основами образотворчої грамоти, формування вмінь і навичок реалістичного зображення. Заняття з рисунку спрямовані на набуття професійних навичок побудови форми та пропорцій, засвоєння основних законів композиції, формування цілої низки практичних умінь і теоретичних знань.

Зміст програми «Рисунок» для педагогічних вузів, які готують бакалаврів за напрямом підготовки 6.020205. Образотворче мистецтво спрямований на розуміння студентами рисунку як найефективнішого інструменту пізнання навколишнього матеріального світу (вивчення та графічне узагальнення властивостей об'єктів предметного світу) та художнього пізнання.

Відіграючи провідну роль в естетичному осмисленні законів природи, рисунок стає основним принципом мислення в образотворчому мистецтві. Недарма Мікеланджело називав рисунок «найвищою точкою» в діяльності художника, а вміння рисувати порівнював із володінням «великим скарбом».

Рисунок, як найдавніший вид зображення, виконується за допомогою лінії, штриха, плями, крапки й використовується в найрізноманітніших сферах художньої та виробничої діяльності.

Найбільш поширеним інструментом рисунку є олівець; він простий в обслуговуванні, олівецький слід легко коригується, має широкий діапазон технічних прийомів.

Аналіз літературних джерел доводить, що у переважній більшості вітчизняних вузів у відношенні з основними типами підходів до створення рисунку застосовують два методичних напрями викладання:

- живописно-тональний метод, що забезпечує виявлення великої форми тоном, де основою служить не лінія, а тонова пляма;

- лінійно-конструктивний метод, що полягає в побудові зображення на базі виявлення лінійно-конструктивної форми.

Зазначимо, що заняття з рисунку у ВНЗ побудований відповідно до одного з важливих принципів дидактики: здійснювати навчання, починаючи з розв'язання менш складних завдань, поступово переходячи до складніших тобто від деталей до узагальнення.

Потрібно також урахувати той факт, що для вдалого процесу потрібно вміле поєднання форм і методів управління, і не менш важливим є створення умов, які б сприяли формуванню навичок у майбутнього педагога. Тому майбутній художник-педагог повинен чітко знати завдання й методи їх виконання, розуміти в чому полягають творчі аспекти роботи. Оволодіння правильними методами виконання малюнка, засвоєння різних графічних матеріалів, розвиток зорового сприйняття та професійного мислення, поглиблення знань, удосконалення навичок малювання сприяють удосконаленню відчуття пропорцій, умінню цілісно бачити натуру, оцінювати її особливості, виховуючи художній смак, формують образне бачення й розуміння дійсності, дають навички виразного трактування пластичної форми [4, 69].

Одночасно науковці Б. Ананьєв, І. Зимняя, М. Бобнева стверджують, що студентський вік є найважливішим періодом у житті людини. У цей період молода людина засвоює основні принципи професійного кредо. У процесі навчання та практики відбувається формування професійних умінь та навичок, необхідних в організації навчально-виховного процесу і, зокрема, активізації креативного потенціалу особистості [5, 16].

Першою умовою для формування навичок у художника-педагога має бути прищеплення та втримання цього інтересу до обраної творчої діяльності, потреби в удосконаленні своєї майстерності відповідно до поетапного ведення навчального завдання з рисунка. З першого курсу ці завдання є базовими для подальшого активного творчого зросту художника-педагога на старших курсах.

Вище зазначений принцип дидактики не менш важливу роль відіграє у створенні навчальної постановки, де сама натура буде основним дидактичним матеріалом. Постановка має нести в собі виховний і розвиваючий характер, а також потрібно звертати увагу на образотворчі можливості майбутнього художника-педагога, рівень їх професійної підготовки, якісний зміст потреб, інтерес до предмету малювання.

Вимоги до майбутнього фахівця у процесі навчання повинні постійно зростати, інакше може статися спад творчої активності. І навпаки не слід висувати непосильні вимоги. Як показує практика, порушення дидактичних принципів доступності, систематичності й послідовності призводить до пасивності, невпевненості майбутнього художника-педагога у своїх силах і здатності вирішувати поставлені задачі. Ефективне формування навичок

можливо лише за умови їх активної, цілеспрямованої діяльності протягом усього періоду навчання.

Студент, який вчиться правильно зображувати форму предметів, простір, площину, починає володіти загальними положеннями з рисунка.

Основними етапами виконання завдань з рисунку є:

1. Композиція рисунка. Вибір точки зору за допомогою кількох швидких зарисовок із різних положень. Порівняння варіантів. Наступна просторово-композиційна трансформація форми відповідно обраній точці сприйняття.

2. Визначення масштабу й формату зображення. Відтворення характеру просторових планів. Розміщення основних об'єктів у форматі.

3. Конструктивна побудова. Визначення пропорцій, узагальнення основних форм, виділення суттєвих деталей. Перспективна побудова форм і елементів.

4. Тонове рішення. Узагальнене моделювання об'ємної форми в умовах заданого освітлення, виявлення основних світлотіньових контрастів з урахуванням повітряної перспективи.

5. Завершення роботи. Остаточне виявлення головного та другорядного в рисунку, підкорення всіх частин зображення цілому, підсилення першого плану за тоною насиченістю.

За допомогою рисунка художник-педагог на практиці має показати професійні навички побудови форми предмета, методичну послідовність її зображення, виражальні можливості різних художніх матеріалів під час передачі фактури й матеріалу предметів. Чинне місце у процесі навчання займає принцип наочності. Завдання мають бути ясними, зрозумілими й переконливими, адже малодоступність навчального матеріалу іноді є результатом недостатньої теоретичної підготовки фахівців мистецтва та найчастіше слабкої методичної підготовки [5]. Наочне сприйняття сприяє розумінню окремих конкретних фактів, усвідомленню тих розумових і графічних процесів, без яких неможливий навчальний процес.

З педагогічного досвіду, під час проходження навчально-виробничої практики, деякі майбутні фахівці демонструють низький рівень професійних навичок із рисунку. Для успішної особистості творчої праці художника-педагога та для ефективного проведення навчальних занять, учитель образотворчого мистецтва потребує наявності добре розвиненої пам'яті, уяви, вміння упевнено малювати без використання натури. Під час спостереження явищ природи, її оточення, він розвиває зорову пам'ять, у нього формуються уявлення про навколишній світ, і він сам розвивається як творча особистість.

Для більш ефективної та повноцінної професійної підготовки майбутніх фахівців, потрібно впроваджувати різні види вправ та завдань з рисунку, які б допомагали розвинути їх пам'ять, уяву та творчі навички, формувати їх професійні навички [2].

На важливість таких вправ вказує Ю. Найда: «Вправи на розвиток уяви та творчих здібностей необхідні людині, як і фізична підготовка... Відстань між творчими можливостями та їх реалізацією може бути звужена навчанням, вихованням творчого мислення» [3].

Навчання рисунку слід сприймати як процес поповнення та зміни людської пам'яті, воно може розглядатися як процес переробки інформації та її закріплення. Рисунок особливо з натури сприяє не тільки поповненню пам'яті, але й дає інформацію для запам'ятовування. Цей процес проходить на рівні підсвідомості, частіше непомітно.

На початкових етапах навчання рисунку важливою умовою є керуюча роль художника-педагога. Відносно закономірностей сприйняття та навчального завдання він спрямовує увагу та характер роботи над постановкою. Для цього потрібно враховувати й той факт, коли спілкування є невід'ємною частиною навчального процесу.

Для нашого дослідження цінним вважаємо досвід співпраці вчителя й учня видатного художника-педагога П. Чистякова. Його методи роботи не були схожі на вказівки. На його думку, педагог і учень вступають у взаємини, у яких однаково важливі розуміння викладачем життя, мистецтва й індивідуальності учня з одного боку, а з іншого – довіра учня до педагога, до справи якої він навчає. У системі П. Чистякова майбутній фахівець сприймався як рівноправний учасник мистецького життя [5].

Процес вивчення образотворчої грамоти засобами рисунка спрямований на естетичне та моральне виховання майбутнього художника-педагога. Важливим у цьому напрямі є впровадження різних форм організації занять, актуалізація самостійної роботи, де завдання пов'язані з розвитком пам'яті та уяви студентів. Їх треба орієнтувати не тільки на надбання ремісничих навичок і вмінь, але й збуджувати в них творчу ініціативу та потребу у творчій праці, направляти їх на формування естетично ціннісних якостей творчої особистості.

У процесі вдосконаленні змісту та методів навчання рисунку майбутньому фахівцю необхідно значно більше уваги приділяти завданням по пам'яті, короткостроковим начеркам і малюнкам за уявою.

Як довели наукові праці психологів, матеріали наукових досліджень фахівців в образотворчій галузі, досягнення визначних художників-педагогів, заняття, які творчо розвивають і формують особистість необхідно проводити на всіх етапах навчання. При цьому завжди треба ставити конкретні розвиваючі завдання. Тому по пам'яті слід виконувати рисунки навчальних постановок, які демонструють важливі етапи навчання. Під час виконання таких завдань спочатку проходить процес спостереження за об'єктом для малювання, визначення його характерних особливостей. Потім зображуються головні деталі, уточнюються деталі, дається характеристика в цілому.

Тематика начерків і рисунків, які виконуються по пам'яті може бути дуже широкою, починаючи з окремих предметів, нескладних за формою та завершуючи зображенням людини, птахів, тварин, інтер'єрів тощо.

Вагомою складовою курсу «Рисунок» є виконання плернерних композицій на основі перспективних зображень композиційно-просторових зв'язків елементів архітектурних ансамблів і натурних зарисовок об'єктів.

Метою роботи на плернері є розвиток у студентів професійного сприйняття архітектурного оточення, розширення та поглиблення знань, одержаних у процесі вивчення історії архітектури та архітектурного проектування, опанування пластичної мови архітектури та знайомство з основними архітектурними стилями засобами рисунку.

Основною задачею роботи на плернері стає зображення об'єктів (природних форм, будівель, елементів ландшафту) на площині з урахуванням основних принципів і законів побудови рисунку. Важливим є визначення масштабного співвідношення більш близького фасаду у відношенні до цілого. Також необхідно навчитись передавати особливості освітлення та загального тонового рішення зображуваного.

Отже, рисунок є складовою частиною навчального процесу. Мистецтво рисунка об'єднує в собі єдиний художньо-творчий і навчально-пізнавальний процес, який дозволяє розвивати не тільки творчі здібності, але й формує професійні навички художника – педагога.

Формування навичок художника-педагога відбувається за допомогою взаємодії таких компонентів: цілі й завдання викладання, наукового обґрунтування змісту навчального матеріалу; застосування різноманітних видів і форм проведення занять, завдяки яким організовується засвоєння студентами художньої грамоти з рисунка; різні форми контролю, які спрямовані, насамперед, на вдосконалення та розвиток творчих здібностей майбутніх фахівців.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Робота над рисунком надає та закріплює вміння й навички, які необхідні в навчальному процесі та успішній подальшій професійній роботі вчителя образотворчого мистецтва. Впровадження інноваційних методів навчання рисунку сприятиме розвитку просторового мислення студентів, формуванню індивідуального авторського стилю та творчих графічних умінь.

Проведене дослідження дозволяє намітити подальшу необхідність наукового пошуку, пов'язаного з координацією та взаємодією навчальних програм з рисунку й методики його викладання, стимулювання пізнавальної діяльності студентів під час вивчення спеціальних дисциплін, удосконалення та підвищення якісного рівня підготовки фахівців художнього профілю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волков М. М. Сприйняття предмета і малюнка / М. М. Волков. – М. : Вид-во Академії пед. наук РРФСР, 1950. – 507 с.

2. Ли Н. Г. Рисунок. Основы учебного академического рисунка : учебник / Н. Г. Ли. – М. : Изд-во Эксмо, 2005. – 480 с.

3. Найда Ю. І. Вивчення методів навчання техніці рисунка на молодших курсах художньо-графічних факультетів / Ю. І. Найда. – М., 1976. доopr. і доп. – М. : Просвещение, 1990. – 141 с.

4. Ростовцев Н. Н. Учебный рисунок : [учебное пособие для пед. училищ] / Н. Н. Ростовцева. – М. : Просвещение, 1976. – 288 с.

5. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : [навчальний посібник] / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2005. – 270 с.

РЕЗЮМЕ

Шпиталева Е. В. Методические аспекты формирования профессиональных навыков педагога-художника средствами рисунка.

В статье говорится о содержании и задачах учебной дисциплины «Рисунок», раскрывается значение рисунка как инструмента формирования профессиональных навыков будущих учителей изобразительного искусства. Рисунок рассматривается как средство, объединяющее в себе единый художественно-творческий и учебно-познавательный процесс, который позволяет развивать не только творческие способности, но и формирует профессиональные навыки художника-педагога. Доказывается актуальность и необходимость совершенствования методики преподавания рисунка в процессе профессиональной подготовки студентов. Внедрение инновационных методов обучения рисунку способствовать развитию профессиональных умений, пространственного мышления студентов, формированию индивидуального авторского стиля и творческих графических умений.

Ключевые слова: рисунок, профессиональное мастерство, профессиональная подготовка, дисциплины художественного профиля, профессиональное образование, будущий учитель, изобразительное искусство, натура, пленэр, средства обучения.

SUMMARY

Shpitalova E. Methodological Aspects of Formation of Professional Skills of the Teacher-artist by Means of Drawing Tools.

The article deals with the content and objectives of the course «Drawing», the meaning of the picture as a tool for the professional skills of future teachers of art.

Teaching figure provides future teachers with the necessary knowledge of theoretical ratification of Fine Art. It teaches the students to create a graphic representation of the true life; to develop actively observation, imagination, coordination and hand and eye, to form a special vision of the world and refinement of perception.

The art of drawing as an ancient cultural phenomenon with a rich history that attracts people to the highest spiritual traditions are constantly developing and consolidating skills needed to transfer them to a new generation. Therefore, the methods of teaching drawing continuously have developed and improved by changing its character, content, principles and organizational forms.

Figure is regarded as a means of uniting in a single art and artistic, educational and cognitive process that enables the development of not only creativity but brings the skills of the artist-teacher.

The article has relevance and the need to improve the teaching methods in drawing process of training the students. Work on the figure provides and reinforces the skills that are required in the educational process and successful future professional work of teachers of art. Innovative teaching methods of picture promote professional skills, spatial thinking of the students forming an individual author's style and creative graphic skills.

The analysis of scientific and pedagogical research, the study of the theory and practice of vocational education students of pedagogical universities demonstrates the relevance and need for improvement of the teaching methods of drawing as a means of professional skills of the future teachers of artistic disciplines.

The study can identify the need for further scientific research related to coordination and interaction training programs and drawing methods of teaching, developing best practices training and incentives learning of the students in the study of special subjects, identify the ways of further improving the quality and increasing the level of training of art profile.

Key words: *drawing, skills, training, discipline artistic profile, professional education, a future teacher, art, nature, plain air, teaching aids.*